

ТЛУСТА Ганна Юріївнаканд. екон. наук, доц.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: amar4enko@rambler.ru**ПАВЛОВСЬКА Ольга Юріївна**магістр 2 курсу,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: olapavlovska@live.ru**ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СУЧАСНИЙ
СТАН ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ
В УКРАЇНІ****ТЛУСТАЯ Анна Юрьевна**канд. экон. наук, доц.,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
E-mail: amar4enko@rambler.ru**ПАВЛОВСКАЯ Ольга Юрьевна**магистр 2 курса,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
E-mail: olapavlovska@live.ru**ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ
И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ
ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СТРАХОВАНИЯ В
УКРАИНЕ****TLUSTA Anna**PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: amar4enko@rambler.ru**PAVLOVSKA Olga**second-year master's student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: olapavlovska@live.ru**ECOLOGICAL SAFETY AND CURRENT
STATUS OF ENVIRONMENTAL
INSURANCE IN UKRAINE**

Анотація. У статті визначено зміст, основні засади та напрями розвитку екологічного страхування. Досліджено динаміку та потенційні напрями екологічного страхування та зазначено структуру потенційного ринку екологічного страхування в Україні. Визначено фактори за джерелами небезпеки, що генеруються в виробничому та оточуючому середовищі, та впливають на рівень екологічного ризику. Надано характеристику видів екологічних станів для оцінювання стійкості екологічних систем. Окреслено нормативно-правове регулювання екологічного страхування в Україні.

Ключові слова. Екологічне страхування, ризик, безпека, страхування відповідальності.

Аннотация. В статье определено содержание, основные принципы и потенциальные направления развития сферы экологического страхования в Украине. Исследована динамика и потенциальные направления экологического страхования в Украине согласно актуальной статистики государственных реестров. Также проанализирован зарубежный опыт становления и развития экологического страхования. Определено, что страховые последствия по потенциальным катастрофам чрезвычайно критические и не под силу отдельным страховщикам. Зарубежная практика выработала эффективный механизм по управлению данным видом риска, а именно организацию страховых пулов. В Украине создана подобная организация. В декабре 2016 года состоялись последние попытки по принятию законодательства об оценке воздействия на окружающую среду. Будем считать, что данный шаг будет стремительным потенциальным этапом в развитии законодательного выделения и введения экологического страхования в Украине как отдельной отрасли.

Ключевые слова: Экологическое страхование, риск, безопасность, страхование ответственности.

Abstract. In the article the content, is defined the basic principles and directions of development in environmental insurance. The dynamics and potential areas of ecological insurance in Ukraine was explored. The foreign experience of ecological insurance was subscribed. It was determined that the insurance consequences of potential disasters are extremely critical and beyond the power of individual insurers. Foreign practice has developed an effective mechanism for managing this type of risk, namely the organization of insurance pools. Ukraine has a similar organization. In December 2016 there have been recent attempts to adopt legislation on environmental impact assessment. We assume that this condition is a potential step for the rapid development and implementation of legislative ecological insurance in Ukraine as a separate industry.

Keywords: Environmental insurance, risk, security, liability insurance.

Вступ

Необхідність розробки та впровадження ефективної системи екологічного страхування в Україні є об'єктивною закономірністю суспільно-економічного розвитку. Для побудови відповідного механізму страхування екологічних ризиків варто визначити зв'язок поняття «ризик» та «безпеки» у контексті екологічного менеджменту: на якому етапі виникають, з діяльністю кого або чого пов'язуються та наслідком чого є. Так, у літературі еколого-правового спрямування поняття екологічної небезпеки будь-якої господарської діяльності розглядається

через призму екологічного ризику, який може призвести до реалізації екологічної шкоди, тобто до будь-якого погіршення стану навколишнього природного середовища внаслідок порушення правових екологічних вимог, і пов'язане з ним зменшення або знищення охоронюваних законом екологічних майнових чи немайнових благ, включаючи довкілля, життя і здоров'я людини, майно фізичних та юридичних осіб. Чинне законодавство та еколого-юридична література не мають єдиного підходу до визначення цього поняття як юридичної категорії. Крім того досі не передбачено на законодавчому рівні механізм оцінки

екологічних ризиків, який дасть змогу потенційно окремо розвивати даний вид страхування в Україні

Огляд літератури

Варто зауважити, що в українській науці питаннями дослідження екологічного ризику та виокремлення його у ризиковому страхуванні займалися Базилевич В.Д., Войтко В.О., Пікус Р.В., Посохов І.Д. та інші.

Однак дане питання потребує чіткого визначення місця екологічного страхування в Україні та його регулювання. У зв'язку з неприйняттям принципово важливих нормативно-правових актів у сфері страхування екологічних ризиків, зокрема, Закону України «Про екологічне страхування» та Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», питання удосконалення механізму страхування екологічних ризиків в Україні є відкритим.

Мета та завдання статті

Метою статті є аналіз сучасного стану екологічного страхування в Україні. Основним завданням статті є подальша теоретична розробка підходів щодо визначення сутності, видів у контексті вітчизняного законодавства екологічного ризику та його місця в еколого-правових відносинах з метою подальшої розробки ефективної системи оцінювання рівня екологічної небезпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Напрямок екологічного страхування виник у ХХІ столітті завдяки тенденціям, що реалізуються у частині погіршення екологічної ситуації на Землі в цілому, завдяки цьому необхідно генерувати та реалізовувати нові підходи до господарської діяльності. Зазначимо, що факт погіршення екологічної ситуації є предметом контролю ООН. У грудні 2015 року у Парижі відбулась конференція «СОР21» (Conference of Parties), ключовою темою якої була стабілізація парникових газів у атмосфері на рівні, який дозволить запобігти небезпечному антропогенному втручанням в кліматичну систему планети. Представники 195-ти країн світу дійшли згоди щодо нової кліматичної угоди, що набере чинності в 2020 році. Дана угода передбачає обмеження глобального потепління на рівні 1,5 - двох градусів Цельсія [12].

Відповідне зниження має бути реалізоване через наступні напрями:

- зменшення викидів і перевитрат об'єктів господарювання;
- контроль вуглецевого сліду;
- сертифікація події ISO 20121;
- вибір найоптимальніших економічних схем;
- стимулювання створення нових видів екодіяльності та відповідно робочих місць;
- оптимізація транспортної системи;
- навчання та формування свідомої громадської думки у частині необхідності екологізації бізнесу [1].

Розглянувши ситуацію в Україні, можна зазначити, що щорічно підприємства України виробляють більше 3,5 млн. тонн відходів, з яких 245 млн. не переробляється й не утилізується (табл.1).

Найбільш небезпечними за обсягами є накопичені побутові відходи (16,18 % в загальній структурі). Побутові відходи – тип відходів, що створюються у житлово-комунальному господарстві (побуті). Накопичення побутових відходів великою мірою залежить від: погодних умов, пори року, ступеня благоустрою житлових будинків, рівня життя населення тощо. Відходи рослинного походження (42 %) та деревні відходи (майже 47 %) здебільшого піддаються вторинній обробці через розвиток екологічного підприємництва в Україні, зокрема, виробництва пелет.

Таблиця 1. Структура потенційного ринку екологічного страхування в Україні 2015 рік

Показник	Утворено	Утилізовано	Спалено-усього для отримання енергії або теплового перероблення	Потенційна структура ринку екологічного страхування України (%)
Усього, тис.тонн	354803	109119	944,6	100
Відходи кислот, лугів чи солей	428,3	64,8	4,6	0,49
Відпрацьовані оливи	20,2	10,2	0,4	0,04
Хімічні відходи	1006	9,6	2,2	0,23
Осад промислових стоків	3567,2	866,5	0,4	0,04
Відходи від медичної допомоги та біологічні	1,1	0,4	0,5	0,05
Паперові та картонні відходи	234,2	27,5	0,2	0,02
Гумові відходи	25,3	4,7	0,1	0,01
Пластикові відходи	43,7	39,4	2,6	0,28
Деревні відходи	813,3	37,3	349,4	36,99
Текстильні відходи	10	1	1,1	0,12
Непридатне обладнання	12,2	0,3	0,4	0,04
Відходи тваринного походження та змішані харчові відходи	954,2	485,6	2,1	0,22
Відходи рослинного походження	9061,4	3020,4	396,9	42,02
Побутові та подібні відходи	7125,7	3,8	152,8	16,18
Змішані та недиференційовані матеріали	7574	1367,8	2,2	0,23
Залишки сортування	116,4	141,4	0,2	0,02
Мінеральні відходи будівництва та знесення об'єктів, у тому числі змішані будівельні відходи	1397,7	262	26,7	2,83
Інші мінеральні відходи	212719,9	34946,5	1,7	0,18

Джерело: складено та розраховано автором за даними www.ukrstat.gov.ua/

Зауважимо, відходи, згідно Державного класифікатора відходів, поділяються на класи: перший клас небезпеки – надзвичайно небезпечні речовини (відпрацьовані лампи люмінесцентні); другий клас небезпеки - високонебезпечні речовини (батареї, акумулятори лужні, батареї свинцеві зіпсовані або відпрацьовані (автотранспорт); третій клас небезпеки - помірно небезпечні речовини (масла та мастила моторні, відходи піску, забрудненого нафтопродуктами, лакофарбувальні відходи, тощо); четвертий клас небезпеки - безпечні речовини (відходи деревини, використаний спецодяг, взуття зношене чи зіпсоване, макулатура, тощо). Тобто, основну увагу необхідно приділяти обсягу I-III класів відходів. Так в Україні значні обсяги відходів I-III класів не утилізовано у період 2010-2015 років (табл. 2).

Таблиця 2. Залишки неутилізованих відходів у 2010-2015 рр. в Україні*

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Неутилізовано відходів, (тис.т)	145710,7	293953,8	307273,3	300939,7	245720,3	219803,9
I-III класів небезпеки, (тис.т.)	1017,5	837	826,7	480,1	412,6	272,8

* у 2014-2015 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено та розраховано автором за даними http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ns_rik/ns_u/opar_u2005.html

Отже, за останні 6 років накопичено 3,85 млн. т небезпечних відходів I-III класів небезпеки в Україні, але в цілому маємо позитивну динаміку зниження обсягів відходів I-III класів небезпеки (рис. 1).

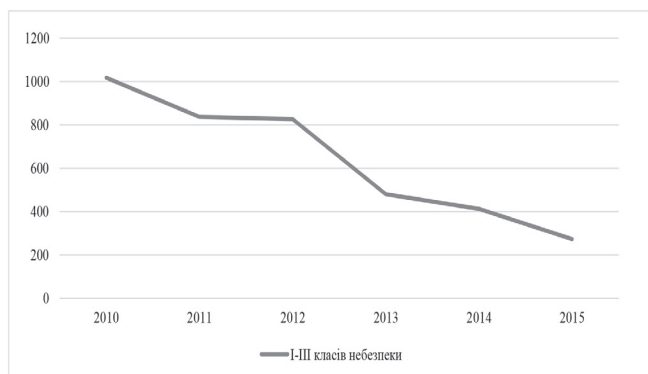

Рис. 1. Річна динаміка накопичення відходів I-III класів небезпеки в Україні у 2010-2015 рр., тис. т.

Джерело: складено та розраховано автором за даними http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ns_rik/ns_u/opar_u2005.html

Позитивна тенденція щодо зниження обсягів відповідних відходів свідчить про позитивні зрушення та підвищення рівня екологічної відповідальності бізнесу та держави в цілому. Проте на сьогодні актуальним є питання саме розвитку екологічного страхування, оскільки мінімізація обсягів відходів не дає можливості скорочення обсягів відходів до 0. Тобто існує необхідність пошуку оптимального та максимально ефективного виробництва задля встановлення найвищого рівня екологічної відповідальності бізнесу в Україні.

Визначення місця й ролі екологічного ризику в контексті формування екологічного (зеленого) середовища та у кожному конкретному щодо правовідносин екологічної безпеки неможливе без аналізу ключових понять, а саме: «безпека - небезпека», «ризик - екологічна безпека» та «екологічний ризик».

Термін «небезпека» охоплює ситуацію у навколишньому середовищі, у якій за певних умов можливе виникнення небезпечних факторів, які впливають на людину та навколишнє середовище за умов реалізації наступних наслідків:

- погіршення здоров'я людини (підвищення рівня смертності, зниження скорочення тривалості життя);

- погіршення стану навколишнього середовища, яке безпосередньо впливає на рівень життя та розвитку людства [10, с. 43].

Науковці для визначення терміну «небезпека» називають фактори, що пов'язані з реалізацією виробництва, які в свою чергу впливають на середовище функціонування людини. Відповідні наслідки є наслідками антропогенного впливу. Екологічні фактори — фактори, обумовлені причинами природного характеру (кліматичні умови, фізико-хімічні характеристики атмосфери, води, ґрунтів, природні нещастя і катастрофи).

Особливо небезпечними факторами у контексті становлення екологічного страхування є військові фактори. Війна призводить до погіршення економічного стану країни, загрожує оточуючому середовищу, погіршує соціальні умови життя.

Під екологічним ризиком визначають можливість реалізації, в тому числі і спонтанної, екологічних явищ, наслідки від яких усунути неможливо, лише мінімізувати. Останні можуть проявлятися у:

- розвитку парникового ефекту;
- руйнуванні озонового шару;
- радіоактивного забруднення;
- кислотних опадів.

У контексті практичної реалізації ризиків та відповідальності за їх вчинення актуальною є необхідність визначення кількісних параметрів екологічного ризику. Дефініція «екологічний ризик» є співвідношенням величини можливого збитку від реалізації небезпечного явища, в тому числі його наслідків, за відповідний період часу, до законодавчо закріпленої норми величини інтенсивності небезпечного фактора.

Такі фактори поділяють на:

- фактори, що обумовлюються причинами економічного, соціального, психологічного характеру;
- фактори, реалізація яких може бути наявна лише в результаті здійснення господарської діяльності — техногенні або антропогенні;
- фактори, які можуть генеруватись під впливом діяльності суб'єктів воєнної промисловості (транспортуванням військових матеріалів і устаткування, іспитом зразків зброї і його знищенням, функціонуванням військових об'єктів, і всього комплексу військових засобів у випадку воєнних дій).

Зазначимо, що в умовах реалізації військових конфліктів, уряду притаманно турбуватись про фінансування армії, облаштування переселенців, надання допомоги пораненим.

Проте стратегічне бачення розвитку держави та і людства в цілому вимагають аналізувати вплив воєнних конфліктів на проблеми стану оточуючого середовища, що можуть легко перетворитися на загрози соціального характеру. Для прикладу, значне забруднення питної води або пошкодження потужного промислового об'єкту неминуче найближчим часом призведуть до хвороб і загибелі населення, що, в свою чергу, згодом генеруватиме проблеми економічного характеру. Отож, необхідний всеосяжний підхід до визначення реалізованих наслідків воєнного конфлікту та шляхів їхнього вирішення задля мінімізації та усунення додаткових екологічних ризиків. Запропонована класифікація факторів небезпеки є умовною в тому контексті, що при розмежуванні проблем забезпечення безпеки особи, суспільства і природного середовища вплив цих факторів у загальному випадку розділити не вдається.

Таким чином категорія «небезпека» в екологічному сенсі може визначатися, як можливість реалізації окремих явищ з технічними, природними, економічними та соціальними характеристиками, за рахунок яких можуть реалізуватись несприятливі події і процеси, наприклад, реалізація природних катастроф, аварій на промислових об'єктах, економічних або соціальних криз. Можемо узагальнити, що під «небезпекою» варто розуміти ситуацію, яка безперервно існує, її здатність за сприятливих умов сприяти реалізації у навколишньому середовищі критичних подій — генеруванню небезпечного фактора.

І навпаки, під поняттям «безпека» визначають такий стан захищеності як людини і людства в цілому, так і навколишнього середовища від небезпеки, що ймовірно реалізується.

Науковцями запропоновано одиниці вимірювання безпеки за шкалою показників, які дають змогу визначити реальний стан здоров'я людей, стан навколишнього середовища. Відповідно, метою процесу забезпечення безпеки є досягнення максимально сприятливих показників здоров'я людини і високої якості навколишнього середовища [10].

За міжнародними методиками такий показник, як показник здоров'я, вимірюється в кількості здоров'я або середньою очікуваною тривалістю майбутнього життя (в науковій літературі, СОТМЖ). За даними статистики, усереднений біологічний видовий показник (норматив) для людини-європеїда — 89 ± 5 років. Дане значення обумовлено сукупністю біологічних характеристик, тобто його надійністю, що може бути відома вже при народженні [13].

Отже, метою забезпечення екологічної безпеки є не тільки захист здорового рівня населення, проте й захист середовища її існування, отож, варто ідентифікувати систему показників, які можуть кількісно оцінити стан та якість середовища існування та функціонування суспільства, або екологічну систему цілому. Для більш точного кількісного оцінювання стійкості екологічних систем може використовуватись природно-екологічна класифікація екологічних станів [13]. Дана природно-екологічна класифікація включає шість можливих екологічних станів (табл.3).

Таблиця 3. Характеристика видів екологічних станів

Екологічний стан	Характеристика
Природний стан	Ознаками є спостереження лише фонового антропогенного впливу; наявна біомаса є максимальною, біологічна продуктивність є мінімальною.
Рівноважний стан	Швидкість відбудовних процесів відбувається швидшими темпами або може дорівнювати темпам порушень; біологічна продуктивність більше природної, біомаса починає знижуватися.
Кризовий стан	Антропогенні порушення перевищують за швидкістю природно-відбудовні процеси, проте зберігається природний характер екосистем; біомаса знижується, біологічна продуктивність різко підвищується.
Критичний стан	Оборотна заміна раніше існуючих екосистем на менш продуктивні, біомаса мала і, як правило, знижується.
Катастрофічний стан	Важко оборотний процес закріплення малопродуктивної екосистеми, біомаса і біологічна продуктивність мінімальні.
Стан колапсу	Необоротна втрата біологічної продуктивності, біомаса прагне до нуля.

Крім природно-екологічної класифікації вгасання (відновлення) природи існує медико-соціальна шкала, яка є об'єктивним показником викладеної класифікації природного середовища. Вона класифікується за наступними градаціями:

- благополучна зона: відбувається стійкий ріст тривалості життя, захворюваність населення знижується;
- зона напруженої екологічної ситуації: ареал, у межах якого спостерігається перехід стану природи від кризового до критичного.

Крім того виділяють ще наступні зони: зона критичної обстановки, зона надзвичайної екологічної ситуації, зона екологічного нещастя [13].

Взаємодія людини з природою, так званий антропогенний тиск на екологію, стало наслідком того, що однією з глобальних проблем сьогодення реалізувалась проблема екологічної безпеки людини.

Концепція абсолютної безпеки недавнього часу була фундаментом, на якому ґрунтувались нормативи безпеки в усім світі. Для запобігання аварій упроваджувалися додаткові технічні пристрої — інженерні системи безпеки, приймалися організаційні заходи, що забезпечують високий рівень дисципліни, зі строгим регламентом роботи, тощо. До останніх десятиліть цей підхід був виправданий. Однак сьогодні через безпрецедентне ускладнення та поглиблення технологій та виробництв, мереж транспортних і енергетичних комунікацій, концепція абсолютної безпеки стала неадекватною внутрішнім законам техносфери і біосфери, тому вектор безпеки перемістився на механізми екологічного страхування.

Отже, екологічне страхування — це порівняно нове явище в економічному житті світу, не винятком є і Україна. Базовим видом екологічного страхування на заході є страхування відповідальності, пов'язаної зі збитком від реалізації факторів, що зумовлюють забруднення навколишнього середовища. В західних країнах страхування взагалі є значним фінансовим механізмом, оскільки врегульовує сукупність проблем, які безпосередньо впливають на безпеку підприємництва та його відповідальності перед третьою стороною, також в частині питання збереження навколишнього середовища.

На сучасному етапі розвитку страхового ринку у світовій практиці переважають такі види екологічного страхування:

- екологічне страхування нерухомих об'єктів: вибіркоче страхування юридичної відповідальності за забруднення, страхування відповідальності за викид забруднюючих речовин із наземних ємностей;
- екологічне страхування підприємств сервісу: страхування відповідальності підрядників, що займаються розчисткою територій, які містять свинець, а також страхування відповідальності підприємств, що займаються рекультивацією забруднень;
- екологічне страхування відповідальності при перевезеннях: страхування відповідальності власників транспортних засобів за забруднення навколишнього середовища, страхування відповідальності перевізників небезпечних вантажів за забруднення навколишнього середовища під час їх транспортування.

Зазначимо, що під екологічним майновим страхуванням розуміють екологічне страхування забрудненого майна: страхування неочікуваних витрат по розчистці та рекультивації забрудненого майна, страхова програма, яка покриває всі операції щодо розчистки і рекультивації забрудненого нерухомого майна за загальним лімітом протягом усього строку страхування [1].

Аналізуючи зарубіжний досвід, варто зробити висновок про те, що під екологічним страхуванням розуміють особливий вид страхування, що є досить специфічним та дозволяє компенсувати реалізовані збитки, спричинені третім особам, та втрати страхувальників, які виникають в результаті аварійного забруднення навколишнього середовища.

Зазначимо, що в Законі України «Про страхування» запроваджено наступні види обов'язкового страхування, які за своєю суттю мають сформувати окремий напрям діяльності страховиків в рамках чинного законодавства та практики — екологічне страхування:

- 1) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, якої може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовивбухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру;
- 2) страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, якої може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів;
- 3) страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів;
- 4) страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, якої може бути заподіяно внаслідок ядерного інциденту [1].

Об'єктом страхування в екологічному страхуванні є майнові інтереси, пов'язані з відшкодуванням страхувальником шкоди (збитку), заподіяного майновим інтересам (фінансові збитки, збитки завдані майну), життю, здоров'ю, упущеній вигоді

третій осіб внаслідок здійснення страхувальником професійної діяльності.

Страховим випадком є набрання законної сили судового рішення щодо відшкодування страхувальником спричиненої шкоди (збитку) третій особі у зв'язку зі здійсненням страхувальником професійної діяльності і наслідком якої стала шкода (збиток), завдані майновим інтересам:

- майну та/або фінансові збитки третьої особи;
- життя, здоров'ю третьої особи;
- упущена вигода третьої особи.

Зазначимо, що в умовах зростання ринку страхування в цілому в Україні, екологічне страхування розвивається досить низькими темпами (табл. 4)

Таблиця 4. Тенденції розвитку ринку екологічного страхування в Україні (тис.грн)

Назва	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	Чисті страхові премії	Чисті страхові виплати	Чисті страхові премії	Чисті страхові виплати	Чисті страхові премії	Чисті страхові виплати
Страховання цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	76 142,9	1 005,0	106 792,7	3243,79	182 438	2 898,8
Страховання цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру	31 741,4	0,0	24 045,0	7,2	19 654,2	84,2
Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	61,9	0,0	32,4	0,0	20,0	0,0
Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	43 659,1	32,4	31 553,2	0,0	24 500,4	0,0

Джерело: складено та розраховано автором за даними <https://nfp.gov.ua>

За даними таблиці 4 можна розрахувати норму прибутковості кожного з видів екологічного страхування.

Таблиця 5. Відношення валових страхових премій та страхових виплат

Показник	2013р.	2014р.	2015р.
Страховання цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	75,77	32,92	62,94
Страховання цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру	-	3339,58	233,42
Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	-	-	-
Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	1347,50	-	-

Саме через те, що обсяги страхових премій за деякими видами страхування, що потенційно входять до ринку екологічного страхування, критично низький, ринок екологічного страхування можна охарактеризувати як недостатньо розвинутий, а саме:

страховання цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів;

страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів.

У структурі страхування відповідальності екологічне страхування має позитивну тенденцію до зростання, проте обсяги самого ринку є незначними - біля 5 % (табл. 6).

Таблиця 6. Структура ринку екологічного страхування в Україні (%)

Назва	2013 р.	2014 р.	2015р.	III квартали 2016
	Чисті страхові премії	Чисті страхові премії	Чисті страхові премії	Чисті страхові премії
Страховання цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	2,26	3,02	3,99	4,48
Страховання цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру	0,94	0,68	0,43	0,36

Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	0,00	0,00	0,00	0,00
Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	1,29	0,89	0,54	0,44
Валові надходження страхових платежів (премій, внесків)	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: складено та розраховано автором за даними <https://nfp.gov.ua>

Таким чином, головна увага при визначенні екологічного ризику повинна бути спрямована на аналіз співвідношення шкідливих екологічних наслідків, що закінчуються смертельними випадками, і кількісної оцінки як сумарного шкідливого екологічного впливу, так і реалізації напрямів та негативних наслідків від його компонентів.

Суспільна прийнятність екологічного ризику, зв'язаного з різними видами діяльності, ідентифікується через економічні, соціальні і психологічні фактори.

Відповідно до тез концепції безпеки населення та навколишнього середовища практична діяльність в галузі управління ризиком має бути згенерована таким чином, щоб суспільство в цілому одержувало найбільш доступний об'єм природних благ. Принципи керування ризиком мають об'єднувати стратегічні та тактичні цілі. У стратегічних цілях має бути виражено прагнення до досягнення максимально можливого рівня добробуту суспільства в цілому, а в тактичних - прагнення до збільшення безпеки населення, тривалості життя.

Політика в області керування економічним ризиком повинна будуватися в рамках суворих обмежень на вплив на природні екосистеми, що складаються з вимог про не перевищення величин впливів гранично припустимих екологічних навантажень на екосистеми.

В умовах сучасної практики оцінка екологічного ризику визнається як єдиний аналітичний інструментарій, який дає змогу ідентифікувати фактори реалізації екологічного ризику на здоров'я людства, їх співвідношення, на відповідних параметрах сформувати пріоритетність того чи іншого напрямку діяльності в контексті мінімізації ризику.

Сучасна практика та, зокрема, наукове коло вимагає формулювання чіткого, традиційно дослідженого визначення дефініції «екологічне страхування» для можливості належної реалізації його як окремого напрямку або галузі. Під екологічним ризиком, у даному ключі, слід розуміти можливість оцінити рівень екологічної небезпеки природному об'єкту, що може бути визначеним добутком величини збитку, що реалізується під впливом забрудненого природного об'єкта населенню, територіям, на ймовірність такого впливу.

Будуючи систему захисту, тобто екологічної безпеки в цілому, крім розробки та реалізації страхових програм конкретних страховиків в цілому, дана проблематика потребує науково-методичного забезпечення та відповідної нормативно-правової бази. Зауважимо, що важливою складовою процесу необхідності проведення екологічної експертизи об'єктів, підприємств, установ, організацій, діяльність яких може бути або вже є за відповідними параметрами джерелом підвищеної небезпеки.

Головним принципом екологічної експертизи визнається, що будь-яка господарська та інша діяльність, що реалізується, є потенційним екологічним небезпечним фактором. У Проекті Закону України «Про екологічне страхування» (ст. 4) введено поняття «екологічного страхування», що пов'язується з відповідальністю підприємств, установ та організацій, як джерел підвищеної небезпеки для навколишнього природного середовища за завдання збитків фізичним та юридичним особам (третім особам), заподіяних впливом забрудненого внаслідок аварії, техногенної катастрофи чи іншої надзвичайної події навколишнього природного середовища на фізичні та юридичні особи, а також територію.

Поняття діяльності, що стосуються подібної небезпеки носить досить об'ємний характер та поділяється на дві основні групи через наступні об'єкти:

1) об'єкти внутрішньої небезпеки, що їх пов'язують з використанням транспортних засобів, механізмів, електричної енергії високої напруги, атомної енергії, що, в свою чергу, пов'язується з ризиком забруднення підземних вод, підтопленнями територій, впливом на екологічну безпеку України «техногенних провінцій» тощо;

2) об'єкти зовнішньої загрози – великомасштабні, довготривалі впливи на оточуюче середовище в результаті трансграничних, регіональних та глобальних екологічних проблем (кислотні дощі, озонові діри, потепління клімату); екологічно небезпечної міжнародної діяльності (імпорт небезпечних відходів); великомасштабних відходів.

Страховання у даному контексті дає можливість забезпечити сталий механізм матеріального відшкодування за настання події, створюючи умови для реалізації контрольних дій за діяльністю наявних потенційно небезпечних об'єктів, а також інвестувати у розвиток відповідних категорій в частині формування безпечних напрямів діяльності.

Чинну нормативну базу екологічного страхування в Україні складають сукупність нормативно-правових актів (табл.7).

Таблиця 7. Нормативно-правове регулювання екологічного страхування в Україні

Закон України	Рік прийняття	Норми про екологічне страхування
Закон України «Про страхування»	07.03.1996	класифікує страхування, що дає змогу визначити можливі напрями формування галузі екологічного страхування
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	25.06.1991	є ідентифікацією правових, економічних та соціальних основ організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах сучасного та майбутніх поколінь
Закон України «Про екологічний аудит»	24.06.2004	є ідентифікацією основних правових та організаційних засад реалізації екологічного аудиту і спрямований на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання
Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів»	06.04.2000	є визначенням правових, організаційних, соціальних та економічних засад діяльності, пов'язаної з перевезенням небезпечних вантажів залізничним, морським, річковим, автомобільним та авіаційним транспортом

Також в Україні було створено декілька страхових пулів, які також покликані мінімізувати дію екологічних ризиків. Так у 1997 році був створений Національний ядерний страховий пул зі страхування ядерних ризиків, який здійснює страхування

відповідальності за шкоду, що заподіюється навколишньому середовищу, в наслідок ядерної аварії, а саме:

- компенсація страхувальнику всіх сум, присуджених за законом постраждалим третім особам у зв'язку з настанням страхового випадку, включаючи судові витрати;
- страхуванням покриваються лише випадкові забруднення;
- суми штрафів не включаються у страхове покриття.

Крім того, в Україні 29 квітня 2010 року було створено Екологічний страховий пул, який є єдиним об'єднанням страховиків, що фатично і реалізують практику екологічного страхування в Україні. Участь страховиків у Пулі є умовою для здійснення екологічного страхування. За формою організації бізнесу пул - юридична особа, діє на неприбуткових засадах і здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України та свого Статуту.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, визначення напрямів розвитку екологічного страхування в Україні та вивчення зарубіжного досвіду, можна зробити наступні висновки:

- реальним та ефективним механізмом залучення у діяльність, покликану на збереження навколишнього середовища, є страхування екологічних ризиків та екологічних катастроф страховими пулами через критичний розмір збитків, що можуть бути реалізовані як наслідки екологічних ризиків;
- в Україні виникає нагальна необхідність прийняття Закону «Про оцінку впливу на довкілля» (останні спроби були здійснені в грудні 2016 року) та інших нормативно-правових напрямів для потенційного розвитку екологічного страхування в Україні;
- страхування екологічних та ризиків катастроф, у силу їх спустошливого впливу і значних страхових виплат, можливо тільки за умов реалізації послідовної та ефективної політики у галузі страхування екологічних ризиків через реалізацію відповідної довгострокової Концепції;
- розвиток та напрацювання методологічних підходів до визначення параметрів страхових договорів вимагає також дослідження вже інсуючої практики оцінювання страхових випадків за новітніми методами розрахунків, що дадуть змогу максимально відшкодувати збитки та здійснювати управління ризиком.

Список літератури

1. «Про страхування»: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронне джерело]: Верховна рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>
2. «Про оцінку впливу на довкілля»: Проект Закону [Електронне джерело]: Верховна рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1449-19>
3. «Про екологічне страхування»: Проект Закону від 21.05.2002 [Електронне джерело]: Верховна рада України. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1046&skl=5
4. Пікус Р.В. Страхування екологічних ризиків в Україні / Р.В. Пікус // Вісник національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009 - С. 113-114.
5. Бойко Т.В. Оцінювання екологічних ризиків від впливів на навколишнє середовище техногенних об'єктів / Т.В. Бойко А.О. Абрамова // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2015. - № 4 - С. 30-35.
6. Статюха Г. О. До питання кількісної оцінки екологічної безпеки при ОВНС / Г. О.Статюха, В.А. Соколов, І.Б. Абрамов та інші // Східно-Європейський журнал передових технологій. – 2010. – № 6/6 (48). – С.44–46.

7. Тепман Л.Н. Управление рисками в условиях финансового кризиса: учеб. пособие / Л.Н. Тепман, Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 295 с.

8. Посохов І.М. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками корпорацій : монографія / І.М.Посохов. – Х.: ПВПП «Слово», 2014. – 499 с.

9. Войтко В.О. Класифікація виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства / В.О. Войтко, В.О. Занора // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – Випуск 2. – С. 86.

10. Посохов І.Г. Дослідження існуючих наукових підходів до класифікації ризиків промислових підприємств / І.Г. Посохов // Економіка. Фінанси і право. – 2016. - № 1, С. 42-48

11. Базилевич В.Д. Страховий ринок України : монографія / В.Д. Базилевич. – Київ: Товариство «Знання», 1998. – 374 с.

12. Сайт екологічного форуму [Електронне джерело]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cop21paris.org>

13. Природні та техногенні фактори виникнення небезпечної екологічної ситуації [Електронне джерело]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.novaecologia.org/voecos-1072-2.html>

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine «On Insurance», available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>. (In Ukrainian)
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Draft Law «On Environmental Impact Assessment»: available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1449-19> (In Ukrainian)
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Draft Law «On environmental insurance»: available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1046&skl=5 (In Ukrainian)
4. Pikus, R.V., Loboza, O.M. (2009). Insurance of environmental risks in Ukraine. Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University series «Economy», no.113-114, p.27-32. (In Ukrainian)
5. Boyko, T.V., Abramova, A.O. (2015). Environmental risk assessment of the environmental impact of man-made objects. Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute, no.4, p.30-35. (In Ukrainian)
6. Statyuha, H.O., Sokolov, V.A., Abramov, I.B. (2010). On the issue of quantitative assessment of environmental safety in the EIA. East-European magazine of advanced technologies, no. 6/6 (48), p.44-46. (In Ukrainian)
7. Tepman, L.N., Eriashvili, N.D. (2011). Management dashes in terms Financial crisis: Textbook. Posobyie N.: UNITY-DANA, 295 p. (In Ukrainian)
8. Posohov, I.M. (2014). Theoretical and practical aspects of risk management corporations: monograph. PVPP H.: «Word», 499 p. (In Ukrainian)
9. Voitko, V.O., Zanora, V.O. (2011). Classification of industrial and commercial activities of industrial enterprises. Teoretychni and practical aspects of the economy and intellectual property. Volume 2.,p. 86. (In Ukrainian)
10. Posohov, I.M. (2016). Research existing scientific approaches to risk classification industry. Economy. Finance and Law, no. 1, p. 42-48b (In Ukrainian)
11. Bazylevych, V.D. (1998). The insurance market in Ukraine: monograph. Kyiv: Society «Knowledge», 374 p.
12. Site Environmental Forum [Electronic source]. - available at: <http://www.cop21paris.org>
13. Natural and man-made factors a dangerous ecological situation [Electronic source]. - available at: <http://www.novaecologia.org/voecos-1072-2.html>